

ШАНОВНІ УЧНІ ТА УЧЕНИЦІ 9-Х КЛАСІВ!

ПЕРЕД ВАМИ - МАТЕРІАЛИ УРОКУ З ОСНОВ ПРАВОЗНАВСТВА. У ДАНОМУ ФАЙЛІ ВИ ЗНАЙДЕТЕ МАТЕРІАЛ ПАРАГРАФУ ПІДРУЧНИКА. ПОСИЛАННЯ НА ДІАГНОСТИЧНУ РОБОТУ МАЄ БУТИ НА СТІЧЦІ І В ОПЦІЇ «ЗАВДАННЯ». З УСІМА ПИТАННЯМИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ПРОШУ ЗВЕРТАТИСЯ У ЧАТ НА ХЬЮМАН-ШКОЛІ.

Тетяна Ремех, Олена Пометун

Основи правознавства 9 клас

§4. ЩО ТАКЕ ПРАВО І ЗАКОНОДАВСТВО

1. Які ознаки права.
2. Що таке джерела права.
3. Як побудовано систему права.
4. Якою є система законодавства.

1. Які ознаки права

Наведіть приклади соціальних норм. Поясніть, чим відрізняються норми права від інших соціальних норм.

Відносини в суспільстві регулюються соціальними нормами – загальними правилами поведінки, що виробило суспільство або група людей під час їхнього співжиття й спільної діяльності. Соціальні норми забезпечуються різноманітними засобами соціального впливу.

Найпершими правилами в історії людства були звичаї і традиції (усталені зразки поведінки) та моральні норми (правила, що визначають вчинки людей у категоріях добра і зла, обов'язку, справедливості, совісті, честі). Пізніше з'явилися релігійні норми (відображають ставлення людей до Бога, регулюють порядок проведення релігійних обрядів), корпоративні норми (правила об'єднань людей).

Із появою держави сформувалося **право** – правила поведінки, які встановлює держава для всіх, на кого поширюється її влада.

Щоб надати нормам права обов'язковості, держава закріплює їх в офіційних документах – законах, постановах, указах тощо. Тому ознакою права є його *формальна визначеність* у конкретних правових актах.

Норми права відрізняються від інших соціальних норм тим, що їх *охороняє держава*. Вона через свої органи має забезпечувати умови, за яких норми права діятимуть ефективно. У разі невиконання або недотримання правових норм державні органи (поліція, прокуратура, суд) можуть вжити до порушника заходи державного примусу.

Норми права – це зразки поведінки людини в типових, повторюваних, суспільно значущих ситуаціях. Вони регламентують поведінку осіб, яким адресовані, у вигляді певних прав та обов'язків. Тому право має *загальну дію*.

Зрештою, на відміну від інших соціальних норм, право – це *система*, норми якої певним чином взаємодіють і підпорядковуються.

У зошиті складіть схему «Ознаки права» і поясніть кожний її елемент.

Право – це система загальнообов'язкових формально визначених правил поведінки – норм права, які встановлює і охороняє держава для регулювання суспільних відносин.

2. Що таке джерела права

Випишіть у зошит згадані в тексті джерела права та схарактеризуйте кожне з них своїми словами, наводячи приклади.

Щоб правові норми стали відомими тим учасникам суспільних відносин, чию поведінку вони покликані регулювати, їх мають певним чином оформити у **джерела права**.

Що ви знаєте про наведені нижче джерела права? Порівняйте свої думки з текстом пункту параграфа.

ДЖЕРЕЛА ПРАВА

державно-офіційні способи закріплення і зовнішнього прояву правових норм

Правовий
звичай

Нормативно-
правовий акт

Правовий
договір

Правовий
прецедент

Одне із найдавніших джерел права – *правовий звичай*. Особливість правового звичая полягає в тому, що держава надає йому статусу норми права (наприклад, закріплення у трудовому законодавстві свята Різдва як неробочого дня).

Норми права, оформлені у вигляді офіційних документів державних органів, називають *нормативно-правовими актами*. Їх приймає за встановленою процедурою уповноважений орган держави. Нормативно-правові акти мають офіційну назву (закон, постанова, наказ, рішення), у них зазначено орган, який їх ухвалив, дату прийняття й те, коли вони набувають чинності, а також порядковий номер. Правові акти – найпоширеніші джерела (форми) права як в Україні, так і в решті держав світу.

До джерел права належить *правовий договір* – документ, створений за взаємною домовленістю суб'єктів, що забезпечується державою (наприклад, колективний договір між адміністрацією і колективом підприємства у трудовому законодавстві). Правові договори (угоди, пакти) – це також джерела міжнародного права (приміром, Міжнародний пакт про громадянські й політичні права).

Правовий *прецедент* як джерело права – це рішення суду з конкретної справи (адміністративної або кримінальної), яким суди держави послуговуються у розв'язанні аналогічних справ. Це джерело права характерне для Великої Британії, США, Австралії. До джерел права України правовий прецедент не належить.

3. Як побудовано систему права

Прочитайте текст і порівняйте основні поняття: «система права», «галузь права», «інститут права».

Право як цілісна, внутрішньо узгоджена система загальнообов'язкових правил поведінки має певну структуру. *Система права* складається з таких елементів, як *норма права*, *галузь права* й *правовий інститут*.

Норми права – первинний елемент цієї системи. На них поширюються загальні ознаки та властивості права.

За видами суспільних відносин, що стають предметом їхнього регулювання, правові норми об'єднують у **галузі права**. Наприклад, майнові відносини регулює цивільне право, відносини в процесі праці – трудове, а в сфері публічного управління – адміністративне право.

До основних галузей права України належить конституційне, цивільне, трудове, сімейне, адміністративне, кримінальне та ін.

Ще один складник системи права – *правовий інститут*. У перекладі з латини це слово означає «встановлення», «установа».

Наприклад, інститут громадянства, інститут шлюбу, інститут права власності.

Норма права – це загальнообов'язкове формально визначене правило поведінки, чинне в часі й просторі, що встановлює і охороняє від порушень заходами примусу держава.

Галузь права – це сукупність норм права, що регулюють якісно однорідну сферу суспільних відносин певними методами.

Правовий інститут – виокремлена група норм права, які регулюють суспільні відносини у певній сфері.

4. Якою є система законодавства

Випишіть із тексту нові для вас поняття і поясніть значення кожного з них своїм однокласникам і однокласницям.

Поняття «**законодавство**» у широкому сенсі означає сукупність усіх чинних у державі нормативно-правових актів (законів, постанов, наказів тощо).

Законодавство – це не проста сукупність нормативно-правових актів, а їхня **система**, що має складну, зокрема горизонтальну та вертикальну, структуру. Горизонтальна структура законодавства пов'язана з розподілом нормативно-правових актів держави за галузевою ознакою (наприклад, конституційне законодавство, адміністративне законодавство, трудове законодавство, екологічне законодавство тощо). Натомість вертикальна (ієрархічна) структура законодавства зумовлена юридичною силою нормативно-правових актів.

Нормативно-правові акти за юридичною силою поділяють на дві групи: закони і підзаконні акти. Тому решта правових актів мусять відповідати законам, не суперечити їм і узгоджуватися з ними. **Закони** держави мають *найвищу юридичну силу*. Тільки законодавчий орган може ухвалити або скасувати закон чи окремі його положення. Із усіх законів держави основний – це конституція.

У нашій державі згідно з Конституцією України закони ухвалює Верховна Рада України. Водночас їх може схвалювати і референдум – загальне голосування громадян.

Органи державної влади й місцевого самоврядування видають документи, що конкретизують і втілюють у життя положення законів, – **підзаконні акти**.

Закон – це офіційний письмовий документ, який містить норми права та регулює найважливіші суспільні відносини. Його ухвалює законодавчий орган держави або референдум.

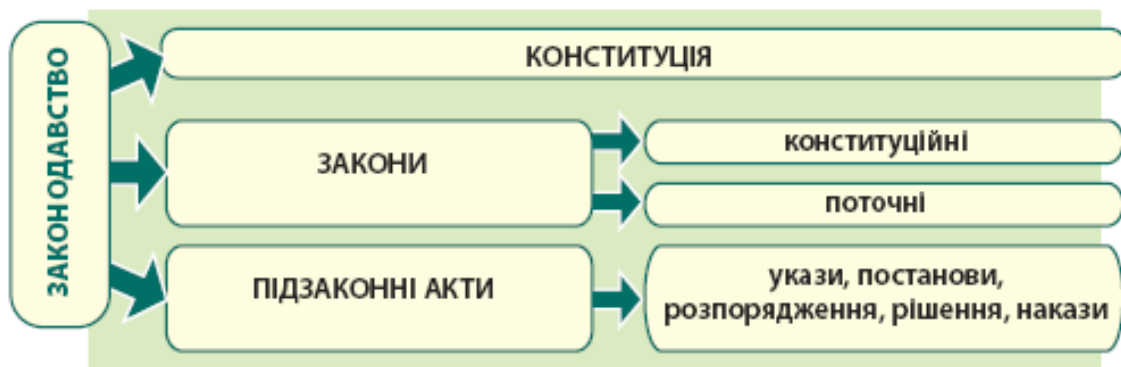
Підзаконний нормативно-правовий акт – це документ компетентного органу держави, який ухвалюють відповідно до закону, на його основі та для його виконання.

До підзаконних актів належать постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази міністерств і відомств, рішення місцевих органів виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Від законів і підзаконних актів потрібно відрізнити індивідуально-правові акти – юридичні документи, що видають задля вирішення на їх підставі конкретних питань. Це документи застосування норм права (наприклад, рішення і вироки суду, акт помилування, рішення про удостоєння конкретної особи державної нагороди) й ті, що виникають як результат тлумачення правових норм (приміром, рішення Конституційного Суду).

У групах, скориставшись схемою, поясніть поняття «система законодавства».

Перепишіть у зошит подані нижче нормативно-правові акти, розставляючи порядкові номери в послідовності, що відповідає їхній юридичній силі.

...) наказ Міністерства освіти і науки; ...) Закон України; ...) Конституція України; ...) розпорядження Кабінету Міністрів України; ...) указ Президента України; ...) постанова Верховної Ради України; ...) рішення місцевої державної адміністрації.

Перевірте засвоєне на уроці

1. Чим право відрізняється від інших соціальних норм?
2. Які є основні джерела права?
3. Що таке система права та з яких елементів вона складається?
4. Що називають системою законодавства?
5. Визначте, до якої галузі права належать норми, що регулюють правові відносини: а) між патрульним поліцейським і водієм-порушником правил дорожнього руху; б) між роботодавцем і працівником; в) між продавцем і покупцем; г) між кандидатом у Президенти України і виборцями; д) між матір'ю, батьком і дитиною.

6. Чим галузь права відрізняється від правового інституту?
7. Як співвідносяться між собою поняття «право» і «закон»? Порівняйте їх, використовуючи такі підказки: форма вираження норм; система норм; структурні елементи – норми права; структурні елементи – розділи, статті, приписи; загальнообов'язкова дія; певна юридична сила.

Домашнє завдання

1. Назвіть нові поняття і терміни теми. Поясніть 2–3 із них.
2. Чи є джерелом права: підручник з конституційного права для студентів юридичного факультету університету; підручник із основ правознавства для 9-го класу; письмове роз'яснення адвоката положень нормативного акта? Свою відповідь поясніть.
3. У будь-якому джерелі знайдіть інформацію про нормативно-правові акти, скориставшись наведеними нижче порадами. Запишіть інформацію в зошит за схемою:

Назва документа	Який орган ухвалив	Чого і кого стосується

Добрі поради

Якщо вам знадобиться інформація щодо нормативно-правових актів, пам'ятайте:

- усі правові акти публікують в офіційних виданнях «Голос України», «Урядовий кур'єр», «Відомості Верховної Ради України», «Вісник Конституційного Суду України»;
- тексти законів, указів, постанов, рішень можна знайти на сайтах відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- на офіційному сайті Верховної Ради України www.rada.gov.ua розміщено чинні закони, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а також правові акти, що втратили чинність;
- юридичні документи містяться в комп'ютерних інформаційних правових системах, записаних на спеціальних CD-носіях;
- знайти правовий документ в Інтернеті або на диску можна як за його назвою, так і за ключовими словами або коротко описаною ситуацією;
- комп'ютерні бази даних містять також коментарі фахівців, статті з юридичних питань, зразки заяв, скарг, договорів, приклади із судової практики тощо.